

PODKOWA LEŚNA

Benedykt Herz, Irena Krzywicka, Jarosław Iwaszkiewicz

Podkowa Leśna należy do aglomeracji warszawskiej i jest uważana za jedno z najbardziej urokliwych miejsc w pobliżu stolicy. Jest dość "modną" miejscowością. Stworzenie miasta jest związane bezpośrednio z Elektryczną Koleją Dojazdową (obecnie Warszawska Kolej Dojazdowa), budowaną w latach 20. XX wieku. Skutkiem tego jest specyficzny plan urbanistyczny oparty na koncentrycznych ulicach-alejach wokół dworca kolejki (projekt A. Jawornickiego). Po Powstaniu Warszawskim miejscowości leżące na linii kolejki EKD, w tym Podkowa Leśna, przyjęły dziesiątki tysięcy uchodźców z Warszawy. Ponieważ znalazła się tam również znaczna część dowództwa AK, nazywane były "Małym Londynem".

W roku 1981 Podkowa Leśna została wpisana do rejestru zabytków. Nic więc dziwnego, że wśród mieszkańców nie brakowało i nie brakuje ludzi wybitnych, znanych, zasłużonych. Niewątpliwie należy do nich pisarz, Jarosław Iwaszkiewicz (ur. 20 lutego 1894 r. w Kalniku na Ukrainie, zm. 2 marca 1980 r. w Warszawie), który zamieszkał w Podkowie w należącej do jego żony, Anny Iwaszkiewiczowej posiadłości. Dziś w ich domu jest Muzeum im. Anny i Jarosława Iwaszkiewiczów.

Anna i Jarosław Iwaszkiewiczowie

Anna i Jarosław Iwaszkiewiczowie nazwali Stawiskiem posiadłość darowaną Annie przez ojca, Stanisława Wilhelma Lilpopa, w dniu jej ślubu (1922 r.). W 1928 r. został zbudowany dom według projektu Stanisława Gądzikiewicza. Powstanie Domu Iwaszkiewiczów łączyło się w czasie z początkami Podkowy Leśnej, pierwszego w Polsce miasta-ogrodu, zbudowanego według koncepcji angielskiego architekta, Ebenetзера Howarda.

Stawisko od początku było nie tylko Domem Iwaszkiewiczów, ale także ważnym ośrodkiem życia kulturalnego, miejscem spotkań wielu artystów, zwłaszcza literatów i muzyków. W okresie przedwojennym bywali tu m.in. Jan Lechoń, Antoni Słonimski, Stanisław Baliński, Józef M. Rytard, Karol Szymanowski. Wizyty poetów, pisarzy, przyjaciół wypełniały niekończące się rozmowy o literaturze, muzyce, sztuce w ogóle. Był to także czas powstania najlepszych opowiadań Jarosława Iwaszkiewicza, jak „Brzezina”, „Panny z Wilka”, wierszy z tomu „Lato 1932”, sztuki „Lato w Nohant”.

Szczególną kartą w historii Stawiska były lata okupacji. Dom Anny i Jarosława Iwaszkiewiczów stał się miejscem schronienia i oparcia dla wielu osób, m.in.: Czesława Miłosza, Stanisława Dygata, Krzysztofa Kamila Baczyńskiego, Leona Schillera, Stanisława Piętaka, Witolda Lutosławskiego, Andrzeja Panufnika. Po Powstaniu Warszawskim zatrzymali się tu na dłużej: Pola Gojawiczyńska, Jerzy Andrzejewski, Władysław Tatarkiewicz, Adam Grzymała-Siedlecki, Roman Jasiński, Jerzy Waldorff. Bywało, że „do skromniutkiego śniadania czy obiadu zasiadało ponad dwadzieścia osób. Nie tylko każdy pokój, lecz każdy dosłownie kątek był na noc traktowany jako legowisko do spania stałych i chwilowych mieszkańców” – pisał autor powstałych wówczas opowiadań „Ikar” i „Matka Joanna od Aniołów”.

Lata powojenne to w życiu Iwaszkiewicza okres nie tylko intensywnej twórczości literackiej („Książka o Sycylii”, „Zarudzie”, „Ogrody”, „Mapa pogody”), ale także czas wzmożonej aktywności społecznej (m.in. prezesura Związku Literatów Polskich, posłowanie na Sejm, przewodniczenie Komitetowi Obrońców Pokoju). Dom na

Stawisku otworzył się na ludzi o różnych orientacjach politycznych i estetycznych. Do najczęstszych bywalców należeli najbliżsi przyjaciele obojga Iwaszkiewiczów: Zygmunt Mycielski, Paweł Hertz, Roman Jasiński. Do historii Stawiska okresu powojennego przeszły z pewnością wizyty królowej belgijskiej Elżbiety (1955 r.), Artura Rubinsteina (1958 r.), spektakl „Nastazji Filipownej” (wg „Idioty” Dostojewskiego) w reżyserii Andrzeja Wajdy.

Po śmierci obojga (Anny – 23 grudnia 1979 r., Jarosława – 2 marca 1980 r.) dom, zgodnie z wolą pisarza wyrażoną w testamencie, stał się własnością państwa i przeznaczony został na Muzeum im. Anny i Jarosława Iwaszkiewiczów.

Wnętrza domu: hall wejściowy, pokój stołowy, salon-biblioteka, hall na piętrze, gabinet, sypialnia, pokój gościnny. Pamiątki po pisarzu i jego żonie to rękopisy, książki, obrazy i meble. W ogrodzie przy domu jest modernistyczna Kapliczka, a w parku plac zabaw dla dzieci. W muzeum można obejrzeć film biograficzny o Jarosławie Iwaszkiewicz.

Istnieje też możliwość przeprowadzenia lekcji muzealnych (niektóre również w języku francuskim i rosyjskim) dla wycieczek szkolnych i zorganizowanych grup. Pod patronatem Starostwa Powiatu Grodzkiego Muzeum im. Anny i Jarosława Iwaszkiewiczów organizuje Konkurs Recytatorski im. Jarosława Iwaszkiewicza. Jest też Konkurs "Odkrywanie przeszłości: znane i nieznanne zabytki naszego regionu" - na prezentację multimedialną.

Od 13 lat - festiwal muzyczny „muzyczne konfrontacje”. Dodatkowo w muzeum znajdują się zbiory sygnowane pieczęcią Szklana Willa - pamiątki po Irenie Krzywickiej.

Muzeum udostępnia pomieszczenia na spotkania, konferencje, uroczystości oficjalne i prywatne. W muzeum prowadzona jest sprzedaż książek związanych z rodziną Iwaszkiewiczów i twórczością pisarza.

Irena Krzywicka

Szklana Willa, jak w notarialnych dokumentach określany jest budynek należący do pisarki i tłumaczki Ireny Krzywickiej (ur. 28 maja 1899 r. w Jenisiejku, zm. 12 lipca 1994 r. w Bures-sur-Yvette), nazywany był przez nią Szklanym Domem. Krzywiccy działkę przy ulicy Sosnowej 11 kupili prawdopodobnie w 1928 roku. Budowa Szklanej Willi rozpoczęła się między rokiem 1928 i 1930. Z powodów finansowych budynek powstawał w dwóch etapach. Początkowo - część północna. W 1932 roku dobudowano skrzydło południowe wg projektu Maksymiliana Goldberga. Szklany Dom powstał jako budynek letniskowy. Nieprzystosowany był do mieszkania zimą. W 1953 roku budynek sprzedany został Edwardowi Wodzińskiemu. Później trafił w kolejne ręce. W czasie i po wojnie budynek został objęty nakazem kwaterunkowym i osiedlono w nim licznych lokatorów, którzy doprowadzili budynek do ruiny. Dziś należy do Bożeny i Kazimierza Głowackich. Kupili go, choć przyjaciele im to odradzali.

Irena Krzywicka związała się z Podkową w 1930 r., gdy zachęcona przez zaprzyjaźnionego kolegę-literata, Jarosława Iwaszkiewicza zakupiła wspólnie z teściem, Ludwikiem Krzywickim, działkę w Podkowie Wschodniej. *„Nie stać nas jeszcze było na kupno całego placu 35 000 m², więc kupiliśmy go do spółki z teściem, a potem to teść, to my dokupywaliśmy jeszcze po kawałku, aż zebrał się cały hektar lasu”* - wspomina pisarka. Do dziś dwie działki w sąsiedztwie domu przy

Sosnowej zapisane są na nazwisko Ludwika Krzywickiego. Kiedy Krzywicka rozpoczęła budowę, obok nie było żadnych domów. To, co urzekło ją w tych okolicach, to piękno dziewiczej przyrody.

Wśród podkowieńskich willi, dom Ireny Krzywickiej nie wyróżnia się dziś ani urodą, ani oryginalnością. Niepozorny, z płaskim dachem, który przed sześćdziesięciu lat uznawano za niezwykle nowatorski, z wysuniętym pięterkiem i dziwnie nieefektywnym wejściem. Jediną ozdobą ściany frontowej są okna na piętrze, których przed wojną nie było, zajmujące całą jej powierzchnię. Skąd zatem nazwa „Szklany dom”, którą spotykamy we wspomnieniach autorki oraz na kartach jej książek przechowywanych w Stawisku? Przypomnijmy fakt, pozornie bez związku, że późniejsza „gorszycielka” pracowała jako działaczka PPS-Lewicy wśród robotników Ochoty, przybierając pseudonim: towarzysza Joasia. Czy więc „Szklany dom”, dom jej marzeń, nie wywodził się także z młodzieńczych fascynacji Żeromskim, którego prozę poznała, mając zaledwie 10 lat? I tak, jak społecznik Żeromski patronował młodzieńczemu etapowi jej życia, tak później zastąpił go obrazoburca i gorszyciel Boy-Żeleński. Nie można jednak wykluczyć, że nazwa ta miała być wyłącznie symbolem nowoczesności, jak słynny „Szklany dom” na wystawie w Kolonii w 1914 r. Wszak projektantem domu był liczący się już młody architekt, Maksymilian Goldberg, autor nowoczesnych projektów warszawskich kamienic czynszowych i współautor gmachu Prasy Polskiej w Warszawie.

Krzywicka niezbyt pochlebnie wyrażała się o sąsiadach, podkreślając, że „wśród okolicznej dulszczyzny” jej dom nie był aprobowany. Było tak zapewne bardziej z powodu skandali związanych z osobą właścicielki, a nie ze względu na nowatorstwo projektu. *„Dom był więc parterowy, trójdzielny w przekroju... Wchodziło się przez wąski tarasik do niewielkiego przedpokoju, a stamtąd drzwi prowadziły do livingu. Od razu otwierała się ogromna perspektywa na wielki pokój i ogród, wchodzący niemal do mieszkania. Efekt był niezawodny”*. Dom już w założeniu miał służyć relaksowi i być miejscem towarzyskich spotkań literatów i artystów. Bywali tu Boy, Słonimski, Iwaszkiewicz. Krzywicka wspomina sympatyczny wieczór, na który Iwaszkiewicz przyprowadził początkującego pisarza, Jerzego Andrzejewskiego.

W swoim podmiejskim domu spędzała Krzywicka pół roku z synem Piotrusiem, by na zimowe miesiące wracać do Warszawy. W Podkowie nie pisała, zajęta domem i ogrodem, w którym niemal wszystko robiła sama. W części działki założyła sad, w którym *„gałęzie ugięły się od gruszek, jabłek, późnych czereśni i śliwek”*. Częstym gościem w „Szklanym domu” był Iwaszkiewicz.

Przyjaźń z Iwaszkiewiczem umocniła się w trudnych wojennych latach. Gdy Irena Krzywicka otrzymała nakaz przeniesienia się do getta wraz z dziećmi, Jarosław przysłał furmankę i pomógł przewieźć do Stawiska spory księgozbiór. Był później u boku pisarki po śmierci ukochanego syna, gdy zabrakło najbliższych jej mężczyzn. Gdy po Powstaniu wróciła z matką i młodszym synem do Podkowy, Iwaszkiewiczowie udzielili jej schronienia, później zaś pisarz pomógł pozbyć się obcych ludzi, którzy zajęli jej dom i nie chcieli go opuścić.

Willa w Podkowie przechodziła przez 60 lat różne koleje. Jako dom letniskowy służyła rodzinie Krzywickich. Przez pewien czas w pokoiku obok sieni była pierwsza w Podkowie wypożyczalnia książek, z której korzystali mieszkańcy. Zajmowała się tym matka Krzywickiej, a potem bibliotekarka, Michalina Kiliszek. Gdy wybuchła wojna, przerażona pisarka, bojąc się mieszkać bez męskiej opieki w domu na odludziu, wróciła do Warszawy. Przeżyła oblężenie w piwnicy swego domu, który

znajdował się w miejscu szczególnie ostrzeliwanym. Wróciła do Podkowy i dom wydał jej się oazą ciszy i bezpieczeństwa. Przez półtora roku mieszkała u siebie, nie stosując się do żadnych nakazów okupanta. Nigdy nie przypięła gwiazdy, nie chciała przenieść się do getta. Otrzymawszy taki nakaz, wywozła meble, które przechowali życzliwi sąsiedzi, państwo Samowiczowie i książki. Pod przybranym nazwiskiem Piotrowska ukrywała się najpierw w Podkowie, później w Warszawie, umieściwszy matkę z młodszym synem u pp. Petrażyckich, a starszego syna u pp. Niemyskich w Podkowie Zachodniej. Pisarka wspomina wiele osób, które okazały jej pomoc i życzliwość, szczególnie sąsiada, Antoniego Kaczorowskiego, który oczekiwał jej powrotu po Powstaniu i zajął się nią, gdy wróciła samotna i załamana.

Po wojnie Krzywicka odzyskała dom, ale z lokatorami. Gdy odbudowano dom jej teścia w Warszawie i gdy szkoła w Podkowie przestała wystarczać jej synowi, przeniosła się do stolicy, a dom wynajęła znajomym dziennikarzom. Mieszkał tam później krytyk i eseista Andrzej Stawar. Ostatnie lata swego życia spędziła w podkowińskim domu niania Marynia, funkcjonująca na prawach członka rodziny, której siostrzenicę Renię pisarka wychowywała. Oprócz dwóch synów, wychowała troje innych dzieci. Póki ona żyła, Krzywicka często odwiedzała swój dom, gdy była w kraju. W latach 1945-47, jako attaché kulturalny ambasady polskiej, przebywała w Paryżu, a później, w latach 1956-57, pełniła tę samą funkcję w Szwajcarii.

Dom został sprzedany w latach 50., gdy sytuacja finansowa Krzywickiej znacznie się pogorszyła. Pracowała jeszcze przez kilka lat w „Czytelniku”. W 1962 r. syn Andrzej, wybitnie zdolny fizyk, otrzymał stypendium Forda i oboje opuścili Polskę, pisarka już na zawsze. Syn kilkakrotnie przyjeżdżał do kraju i odwiedzał dom swojego dzieciństwa.

Dziś nikt nie nazywa dawnego domu Krzywickiej „szklanym domem”, nie różni się też on bardzo wyglądem od innych budynków w Podkowie. Państwo Bożena i Kazimierz Głowaccy, którzy wraz z dziećmi mieszkają tu obecnie, są trzecimi z kolei właścicielami. Dom, nieremontowany przez wiele lat, zamieszkiwany przez licznych lokatorów, zastali już znacznie zniszczony. Włożyli немало pracy w jego remont, likwidując zbędne drzwi, przebudowując kuchnię, rozbierając stary piec. Przede wszystkim zamienili ciemny stryżek od frontu na jasny i przytulny pokój na antresoli. Zwłaszcza ta ostatnia zmiana i oryginalne kręte schodki z gościnnego pokoju bardzo spodobały się Andrzejowi Krzywickiemu. Mnóstwo drobnych ulepszeń i przeróbek uczyniło dom pełnym uroku, przytulnym i wygodnym. Syn Krzywickiej przyjeżdżał tu kilkakrotnie, aby utrwalić na fotografii wspaniałe tureckie bzy, sadzone rękami matki, dorodne cisy przy tarasie, na którym przyjmowała swoich utalentowanych przyjaciół, a także piękny buk, uznany za pomnik przyrody, zapamiętany z czasów, gdy widział go co dzień z okien swego pokoju.

Niektóre elementy willi właściciele musieli zmienić, co zrobili z korzyścią dla ogólnego wyglądu i funkcjonalności budynku. Elementy dodano, zachowując styl, tak, aby korespondowały z historycznym domem i ogrodem, które są świadectwem stylu międzynarodowego w Podkowie Leśnej i wizytówką miasta. Remonty przeprowadzono kulturalnie, z szacunkiem dla zabytkowej tkanki, starając się zachować jak najwięcej pięknych detali, co nieczęsto można zaobserwować w Podkowie Leśnej. Właściciele zmuszeni byli wymienić na przykład zniszczone drzwi wejściowe od strony wschodniej, od ogrodu. Nie dało się ich odratować po latach nasiąkania wodą, kiedy nie dbali o nie kolejni lokatorzy. Nowa futryna wprawiona została w starą, tak aby zachować jak najwięcej oryginalnego materiału.

Nowe drzwi pasują stylistycznie do starych elementów. Od strony ulicy Sosnowej wybito w niej okno stylistycznie pasujące do budynku. Zmieniono materiał w murkach tarasu z nasiąkającej wodą cegły na skromny kamień polny, korespondujący z murkami od frontu i ścieżkami w ogrodzie. Nie licząc drobnych problemów, stan budynku można uznać za bardzo dobry.

Benedykt Hertz

Bendykt Hertz (ur. w 1872 r. w Warszawie, zm. w 1952 r. w Podkowie Leśnej), prozaik, satyryk, bajkopisarz, publicysta, tłumacz, autor książek dla młodzieży, w Podkowie wybudował willę „Kurza stopka”. Hertz pochodził ze spolonizowanej rodziny żydowskiej, był synem powstańca z 1863 roku. Studiował filozofię na uniwersytetach w Paryżu i Zurychu.

Jako publicysta zadebiutował w 1906 roku na łamach czasopisma „Prawda”. Debiut Herta jako prozaika przypada na rok 1903, kiedy opublikował tom „Bajek”. Bajki pisał do roku 1919, nadając im charakterystyczny ton i cechy felietonu politycznego. Twórczość satyryczną zapoczątkował w 1919 r., a pod wpływem środowisk pedagogicznych, m.in. Janusza Korczaka, zaczął pisać teksty skierowane do dzieci. U schyłku epoki Młodej Polski dużą sławę przyniosła mu wydana w 1916 r. opowieść fantastyczno-realistyczna „Przygody Magdusi”.

W drewnianym domu przy ulicy Sosnowej 39 w Podkowie Leśnej mieszkał od 1932 r. do końca swego życia. Z wyjątkiem paru wojennych lat, kiedy to Janina Niemyska dała Hertzom schronienie w Warszawie. Domek „Kurza Stopka” zbudowany został z myślą o wypoczynku, jednak już w pierwszych latach pisarz przeniósł tu swą bibliotekę i wraz z żoną lekarką osiadł w Podkowie na stałe. Oboje doceniali zalety mieszkania za miastem.

Zabytki, atrakcje turystyczne

Kościół pod wezwaniem św. Krzysztofa, patrona podróżnych, automobilistów i lotników (ul. Jana Pawła II). Zaprojektowany przez Brunona Zborowskiego. Zbudowany w 1933 roku dzięki m.in. funduszom Automobilklubu Polski oraz Aeroklubu Rzeczypospolitej Polskiej; później rozbudowany. Interesujące rozwiązanie przestrzenne - otwarcie niewielkiego wnętrza kościoła na obrośnięte pnączami pergole, tworzące „zieloną nawę” (koncepcja kościoła-ogrodu w mieście-ogrodzie), zrealizowane częściowo. W ołtarzu fresk przedstawiający patrona, namalowany przez Jana Henryka Rosena (twórcę fresków w katedrze ormiańskiej we Lwowie), który zaprojektował także cztery witraże z wizerunkami świętych. Czarny marmur ołtarza i granit, z którego zbudowano schody zewnętrzne, pochodzą z rozebranego w latach dwudziestych soboru na Placu Saskim w Warszawie. Od strony północnej kopułowa kaplica z obrazem Matki Boskiej Dobrej Rady. We wnętrzu kościoła, na lewo od wejścia, pierwsza w Polsce tablica upamiętniająca Powstanie Węgierskie 1956 roku. W ogrodzie Pomnik Katyński, zwany Kalwarią Polską, autorstwa Jerzego Kaliny. Na murze kaplicy, od strony zewnętrznej, tablica poświęcona pamięci pracowników EKD, którzy zginęli podczas II wojny światowej.

Budynek stacji kolejowej Podkowa Leśna Główna, zbudowany w 1927 roku. Murowana budka z wykuszem i duża, otwarta poczekalnia, ozdobione zostały formami nawiązującymi do polskiego nurtu renesansu.

Płyta poświęcona polskim i węgierskim towarzyszom broni, poległym w Podkowie Leśnej w latach II wojny światowej (Plac Przyjaźni Polsko-Węgierskiej).

Budynek Klubu Sportowego w parku miejskim, zwany kasynem. Zaprojektowany przez Juliusza Dzierżanowskiego, wzorowany na architekturze uzdrowisk zachodnioeuropejskich, zwłaszcza Vichy. Zbudowany w 1928 r. Obecnie siedziba Centrum Kultury i Inicjatyw Obywatelskich.

Pałac myśliwski Stanisława Lilpopa przy ulicy Modrzewiowej, róg Jana Pawła II. Zbudowany w pierwszym dziesięcioleciu XX wieku. Później, po przebudowie - własność rodziny Gayczaków, po wojnie przez wiele lat mieściło się tu przedszkole.

"Aida", drewniana willa przy ul. Iwaszkiewicza, zbudowana około 1900 roku przez Lilpopów. Tu w latach dwudziestych spędzali letnie miesiące Anna z Lilpopów i Jarosław Iwaszkiewiczowie, odwiedzani przez przyjaciół, między innymi z kręgu "Skamandra".

Domek numer zero przy ul. Jana Pawła II, u wylotu Alei Lipowej. Ostatni drewniany budynek letniska Stanisławów, które powstało w latach 70. XIX wieku wzdłuż dzisiejszej ulicy Lipowej.

Figura Matki Boskiej (u zbiegu ulic Bluszczowej, Kwiatowej i Parkowej) ustawiona w miejscu wmurowania kamienia węgielnego Podkowy Leśnej.

"Borowin", ul. Borowin 5. Podmiejski dom letniskowy zbudowany w latach 1927-28. W latach okupacji właściciele, rodzina Niemyskich, otoczyli opieką wielu ukrywających się Żydów.

Zarybie, ul. Młochowska 1. Dwór Haliny i Janusza Regulskich (dyrektora spółki "Siła i Światło"), rozbudowany na początku lat 30. według projektu Juliusza Dzierżanowskiego, który nadał budynkowi formę barokowo-klasycystyczną. Jeden z ośrodków konspiracji w czasie okupacji; po Powstaniu Warszawskim miejsce schronienia dziesiątków uciekinierów z Warszawy. Resztki parku krajobrazowego. Obecnie siedziba Wyższej Szkoły Teologiczno-Humanistycznej im. Michała Beliny-Czechowskiego prowadzonej przez Kościół Adwentystów Dnia Siódmego.

Dwór w Żółwinie, sąsiadującym z Podkową, leży w granicach gminy Brwinów. W 1940 roku kupił go Henryk Witaczek, twórca i propagator jedwabnictwa naturalnego w Polsce, założyciel (1924) Centralnej Jedwabniczej Stacji Doświadczalnej w Milanówku. XIX-wieczny, klasycyzujący dwór był w czasie okupacji miejscem schronienia wielu uciekinierów z Warszawy.

"Przedwiośnie", dawny pensjonat przy ul. Parkowej 21, zbudowany w r. 1928.

Willa Karola Bertoniiego przy ul. Storczyków 24, zbudowana w latach 1927-1933.

Willa projektu Stanisława Futasewicza, ul. Parkowa 37. Przykład architektury nawiązującej do tradycji polskiego dworu.

"Krychów", ul. Kwiatowa 20. Willa Tadeusza Baniewicza, dyrektora Elektrycznych Kolei Dojazdowych, zbudowana w latach 1930-1931 według projektu Lucjusza Jana Szperlinga. W latach powojennych mieszkał tu światowej sławy archeolog, profesor Kazimierz Michałowski; przez wiele lat mieściła się tu także pracownia Zakładu Archeologii Śródziemnomorskiej PAN.

Figura Chrystusa u zbiegu ulic Gołępiej i Bażantów, poświęcona pamięci Jana i Stanisława Lilpopów, którzy zginęli w czasie II wojny światowej.

Stawisko, ul. Gołębia 1. Dom zbudowany przez Stanisława Wilhelma Lilpopa w 1928 roku, według projektu Stanisława Gądzikiewicza. Siedziba córki Lilpopa, Anny i jej

męża, Jarosława Iwaszkiewicza, którzy mieszkali tu do końca życia. Tu powstało wiele utworów Iwaszkiewicza; Stawisko pojawia się też w twórczości i wspomnieniach przyjaciół gospodarzy. Bywali tu m.in. Karol Szymanowski, Stanisław Baliński, Jerzy Liebert, Antoni Słonimski, Jan Lechoń, Jerzy Rytard. W okresie II wojny światowej, a zwłaszcza po upadku Powstania Warszawskiego w Stawisku znalazło schronienie wielu znanych ludzi świata kultury. Obecnie istnieje tu Muzeum im. Anny i Jarosława Iwaszkiewiczów.

“Korabinek”, willa przy ul. Ptasiej 6. Zbudowana w 1926 roku dla rodziny Henryka Karpińskiego, profesora chemii i prezesa Centropapieru. Wzorowana na włoskiej willi renesansowej. Na tej samej posesji (obecnie ul. Krasek 2) stanął w roku 1928 drugi, mniejszy dom nazwany “Halszyn Kącik”.

“Domek Lali”, willa przy ul. Słowiczej 25, zbudowana w latach 1929-1930 dla Jana Dzierżyńskiego. Oryginalnie rozwiązana elewacja południowa, z półkolistym balkonem na kolumnach i konchą szczytu.

Willa przy ul. Bobrowej 8/10, zbudowana w 1930 roku dla Zdzisława i Eweliny Krzyżewskich przez Stanisława Futasewicza, autora bardzo podobnego domu własnego przy Parkowej 37. Charakterystyczny przykład tzw. stylu dworkowego.

“Anna”, drewniana willa z 1930 r. przy ul. Jeleniej 5.

“Renata”, willa przy ul. 11 Listopada 1/3. Zbudowana w latach 1933-1934 według projektu Jana Siennickiego. Od kilku lat we wnętrzach willi powstają zdjęcia do serialu telewizyjnego “Klan”.

“Szklany Dom”, ul. Sosnowa 9. Zbudowany dla pisarki Ireny Krzywickiej około roku 1931 według projektu Maksymiliana Goldberga. Przykład stylu “międzynarodowego”. Irena Krzywicka przebywała tu zwykle pół roku - od wiosny do jesieni; wśród odwiedzających ją przyjaciół byli: Tadeusz Boy-Żeleński, Antoni Słonimski, Jan Parandowski, Ksawery Pruszyński.

“Jedlina”, ul. Wschodnia 5. Willa z 1928 r., zaprojektowana przez Mieczysława Szydłowskiego przy współpracy Dunin-Borkowskiego dla Wacława Franciszka Jacobsona, wiceprezesa Banku Handlowego w Warszawie. Piękny przykład architektury nawiązującej do polskiego dworu, w ostatnich latach przebudowana.

Willa przy ul. Bukowej 15. Zbudowana dla malarza Jana Skotnickiego. Na tarasie rzeźba Nike z Samotraki.

Willa przy ul. Dębowej 6. Zbudowana w roku 1931 według projektu Władysława Sawickiego. Przykład architektury w tzw. stylu dworkowym.

“Kurza Stopka”, ul. Sosnowa 39. Drewniany dom zbudowany w 1930 roku dla pisarza i publicysty Benedykta Hertza.

Pomnik żołnierzy AK kompanii “Brzezinka” u zbiegu ulic Lipowej, Topolowej i Sosnowej (proj. Jerzy Juczkowicz i Stefan Żółtowski).

“Krywojta”, ul. Lipowa 15. Willa w tzw. stylu dworkowym, zbudowana w latach 1928-1929 dla Henryka Zabłockiego, dyrektora fabryki Norblina.

“Marysin”, willa przy ul. Słowackiego 20, wzniesiona w roku 1931 dla Aleksandra Enholca, dyrektora polskiej filii Brytyjskiego Towarzystwa Biblijnego. Piękny przykład domu w tzw. stylu dworkowym.

Willa przy ul. Słowackiego 5. Zbudowana w 1937 roku. Jeden z najpiękniejszych przykładów architektury w podwarszawskich miejscowościach letniskowych.

Cmentarz. W najstarszej jego części znajdują się groby żołnierzy węgierskich, którzy zginęli w Podkowie w 1944 roku.

Muzea, wystawy, galerie

- **Muzeum im. Anny i Jarosława Iwaszkiewiczów w Stawisku**, ul. Gołębia 1, tel.: 22 758 93 63, fax: 22 729 14 21
- **Centrum Kultury i Inicjatyw Obywatelskich - Galeria Kasyno**, ul. Lilpopa 18, tel.: 22 759 22 20, fax: 22 729 13 84 wewn. 33, info@ckiopodkowa.pl, www.ckiopodkowa.pl
- **Centrum Kulturalno-Edukacyjne "Radogoszcz"**, ul. H. Sienkiewicza 31, tel.: 22 755 51 45
- **Galeria Instrumentów Folkowych**, ul. Łączna 1, tel.: 22 498 92 94, 605 854 138, kania@galeria-folk.bool.pl, http://www.galeria-folk.bool.pl
- **Izba Tradycji EKD/WKD**, ul. S. Batorego 23, Grodzisk Mazowiecki, tel. do sekretariatu WKD: 22 755 55 64, www.wkd.com.pl
- **Muzeum PRL-u**, ul. Chlewińska 19, Grodzisk Mazowiecki, tel.: 22 498 92 94, 605 854 138

Imprezy cykliczne

- **Konkurs Recytatorski im. J. Iwaszkiewicza** w Muzeum im. A. i J. Iwaszkiewiczów w Stawisku – maj
- **Festiwal „Muzyczne Konfrontacje”** organizowany przez Stowarzyszenie „Ogród Sztuk i Nauk” i Muzeum im. A. i J. Iwaszkiewiczów – październik
- **Konkurs „Odkrywanie przeszłości – znane i nieznanne zabytki naszego regionu”** - organizowany przez Muzeum im. A. i J. Iwaszkiewiczów w Stawisku, listopad
- **Festiwal Otwarte Ogrody** www.otwarteogrody.pl

Walory naturalne

Podkowa Leśna położona jest na **Równinie Łowicko-Błońskiej**, na terenie **Lasów Młochowskich**, z których do dziś przetrwała tylko część położona na północ od Młochowa, między Nadarzynem i Podkową. Lasy otaczają miasto z trzech stron: od wschodu, południa i zachodu. Mimo, że Podkowa Leśna leży blisko aglomeracji warszawskiej, w lasach zachowały się skupiska starodrzewu oraz wiele gatunków zwierząt i roślin. Walory naturalne tego terenu to czyste leśne powietrze i osłona przed południowo-zachodnim wiatrem. W bujnym lesie mieszanym, łączącym się z rozległym kompleksem Lasów Młochowskich, rosną dęby, sosny, buki, brzozy, graby, modrzewie, akacje i olchy; z krzewów - jałowce, trzmielina, czeremcha, kruszyna i żarnowiec. W poszyciu leśnym spotyka się jagody i wiele gatunków rzadkich kwiatów leśnych. Żyją tu lisy, zające, kuny leśne i wiele ptaków, wśród nich także synogarlice, gołębie grzywacze, a na obrzeżach kuropatwy i bażanty.

Podkowa Leśna jest atrakcyjnym celem kilkugodzinnych lub całodniowych wycieczek dla spragnionych świeżego powietrza, dla miłośników przyrody, a także dla osób zainteresowanych przeszłością.

Chronione obiekty przyrodnicze:

- **Parów Sójek.** Rezerwat leśny (3,84 ha) położony w wąskiej dolince w zachodniej części miasta. Obejmuje resztki naturalnych lasów grądowych i łęgowych w otoczeniu zabudowy miejskiej. Rosną tu liczące 130 lat dęby szypułkowe, a oprócz nich lipy, graby, jesiony i wiązy. W runie spotkać można kopytnik, ćmę miodunkę, czyściec leśny, niecierpek i chmiel. Żyje tu wiele gatunków ptaków, wśród nich sójki, od których pochodzi nazwa rezerwatu.
- **Rezerwat im. Bolesława Hryniewskiego.** Leży na zachodnim skraju uroczyska leśnego „Zaborów”. Obejmuje jeden z najstarszych (160-170 lat) drzewostanów dębowo-sosnowych na Mazowszu. Mieszkają tu lisy, sarny, zajęce, nietoperze, wiewiórki, krety, gniazdują sójki, kukułki, dzięcioły, drozdy i dudki. W runie występują gatunki charakterystyczne dla świetlistej dąbrowy - pięciornik biały, miodunka wąskolistna, janowiec barwierski i konwalia majowa. Rezerwat ma powierzchnię 24,7 ha; jest otwarty dla ruchu turystycznego.
- **Rezerwat "Zaborów" im. Witolda Tyrakowskiego.** Graniczy z zabudową miasta od strony wschodniej. Chroni las grądowy z miejscami gniazdowania 26 gatunków ptaków, w tym tak rzadkich jak dzięcioł pstry średni, dzięcioł czarny, dudek, muchołówka mała i grubodziób. Prócz nich żyją tu: dzięcioł zielony, dzięcioł pstry duży, krętogłów, pełzacz leśny, kowalik, sikora modra, sikora czarnogłowa, sikora bogatka. 18 gatunków ptaków gniazduje w dziuplach w licznych tu starych dębach, lipach i grabach. Rezerwat ma powierzchnię 10, 26 ha. Jest zamknięty dla ruchu turystycznego; jego południową granicą biegnie leśna droga Żółwin-Nadarzyn.
- **Zespół przyrodniczo-krajobrazowy Leśny Park Miejski.** Leży między przystankami Podkowa Leśna Główna i Podkowa Leśna Zachodnia. Obejmuje 14 hektarów lasu sosnowo-dębowego rosnącego na wydmach. Można tu spotkać wiewiórki, jeże, czasem zająca, a w maju usłyszeć słowika. Znacomity teren spacerowy; zimą atrakcyjny dla saneczkarzy i narciarzy na biegówkach.
- **Aleja Lipowa.** Dawna droga gruntowa, obecnie ulica Lipowa, z trzema rzędami lip i szerokim pasem ziemnej drogi dla pieszych i rowerzystów. Ma długość około 400 metrów, ciągnie się od ulicy Jana Pawła II do rozwidlenia przy pomniku żołnierzy AK.
- **Ogród przy Kościele pw. św. Krzysztofa.** Początkowo projektowany jako „kościół zielony”, stanowiący przedłużenie kościoła murowanego, nawiązujący do symboliki i tradycji religijnej (m.in. ogród biblijny, przyroda minionych wieków, ptasi raj). Zrealizowany tylko częściowo. Wokół kościoła i przed nim, na ulicy Jana Pawła II, zespół głązów narzutowych. W sąsiedztwie, na terenie Ogródu Matki i Dziecka, zabytkowa lipa.
- **Park w Stawisku.** 18-hektarowy obszar w zachodniej części Podkowy Leśnej, wokół domu zbudowanego przez Stanisława Lilpopa dla córki Anny i jej męża Jarosława Iwaszkiewicza. Pierwotnie zajmował powierzchnię 35 ha; północna część parku została odcięta w latach 60. szosą Warszawa-Skierniewice i wkrótce zmieniła właściciela. Na lekko pofalowanym terenie rosną zespoły ponad stuletniego drzewostanu z pojedynczymi dębami szypułkowymi, których wiek sięga 200 i więcej lat. Z dziewięciu starych sosen, nazwanych przez

Iwaskiewiczza Muzami i często przywoływanych w jego twórczości, zachowało się pięć.

Pomniki przyrody to: dąb szypułkowy, lipa drobnolistna, sosna pospolita, brzoza brodawkowata, buk pospolity.

Szlaki

Warszawska Obwodnica Turystyczna (czerwony): PKP Modlin – Suchocin – Lasy Chotomowskie – PKP Chotomów – PKP Wieliszew – Nieporęt – Dąbkowizna – Zamostki Wólczyńskie – PKS Struga – PKP Zielonka – PKP W-wa Rembertów – Warszawa Międzylesie Centrum Zdrowia Dziecka – Pod Zagórzem – Białek – PKS Mładz – Meran – PKP Pogorzel Warszawska – Biała Góra – Jezioro Czarne – PKS Otwock Wielki – PKS Góra Kalwaria – uroczysko Nowinki – PKP Zalesie Górne – Biele – PKP Runów - PKS (MZK) Magdalenka - Las - Derdy - PKS Paszków - Chlebów - Popówek - Na Dębaku - uroczysko Żółwin - rezerwat im. Hryniewieckiego - WKD Podkowa Leśna - Rokitno - PKS Zaborów (189,6 km)

www.otwock.pttk.pl

Szlaki piesze

- niebieski (im. Jarosława Iwaskiewiczza): Brwinów – Podkowa Leśna – Nadarzyn – Komorów PKP (34,2 km); www.pttk.pl, www.podkowalesna.pl
- żółty: stacja WKD Podkowa Leśna Główna – rezerwat Park Sójek – WKD Otrębusy (7 km)
- zielony: WKD Podkowa Leśna Główna – uroczysko Żółwin – uroczysko Zosin – WKD Otrębusy (8 km), www.podkowalesna.pl

Informacja turystyczna

- **Centrum Kultury i Inicjatyw Obywatelskich Pałacyk Kasyno**
- ul. Lilpopa 18, 05-807 Podkowa Leśna, tel.: 22 759 22 20, fax: 22 729 13 84 wewn. 33, info@ckiopodkowa.pl, www.ckiopodkowa.pl oraz ul. Świerkowa 1, 05-807 Podkowa Leśna, tel.: 22 758 94 41
- **Centrum Kultury w Grodzisku Mazowieckim**, ul. Spółdzielcza 9, 05-825 Grodzisk Mazowiecki, tel.: 22 734 79 00, www.centrumkultury.eu

Baza sportowo-rekreacyjna

- **Ośrodek Sportu i Rekreacji Gminy Grodzisk Mazowiecki**, ul. Montwiłła 41, 05-825 Grodzisk Mazowiecki, tel.: 22 755 69 51, 22 724 11 88, www.grodzisksport.pl
- **Pływalnia Miejska "Wodnik 2000"**, ul. Montwiłła 41, 05-825 Grodzisk Mazowiecki, tel.: 22 755 69 51, 22 724 11 88, www.grodzisksport.pl
- **Korty Tenisowe**, ul. Montwiłła 41, 05-825 Grodzisk Mazowiecki, tel.: 22 724 11 88, 22 755 69 51 wewn. 41, www.grodzisksport.pl
- **Stadion**, ul. Montwiłła 41, 05-825 Grodzisk Mazowiecki, www.grodzisksport.pl

- **Hala Sportowa**, ul. Westfala 3, 05-825 Grodzisk Mazowiecki, tel.: 22 724 13 89, www.grodzisksport.pl
- **Stawy Walczewskiego**, Tereny Sportowo-Rekreacyjne, al. Mokronowskich 4, 05-825 Grodzisk Mazowiecki, tel.: 22 755 67 35, fax: 22 755 69 51, www.grodzisksport.pl

Noclegi i gastronomia

- **Biały Dworek Zajazd**, ul. Gołębia 39, 05-807 Podkowa Leśna, tel.: 22 758-95-24
- **Villa Podkowa**, Wrzosowa 3, 05-807 Podkowa Leśna, tel.: 22 729-13-97
- **Weranda & Cafe**, ul. Jana Pawła II 5, Podkowa Leśna, tel.: 22 758 90 53
- **Milimoi**, ul. Modrzewiowa 33, Podkowa Leśna, tel.: 22 758 90 29
- **Asador**, ul. Nadarzyńska 4, 05-807 Podkowa Leśna, tel.: 798 279 479
- **CasaNova**, ul. Słowicza 1A, 05-807 Podkowa Leśna, tel.: 22 759 22 29
- **Międzywinami**, ul. Modrzewiowa 33, 05-807 Podkowa Leśna, tel.: 603 692 302
- **Restauracja Kasyno**, ul. Lilpopa 18, Podkowa Leśna, tel.: 601 714 170